

Folkevolde i Jylland.

En Oversigt

af August F. Schmidt.

Blandt vore Oldtidsminder findes nogle **V o l d e** eller **D i g e r**, der er blevne opkastede som **V æ r n** mod fjendtlige **A n g r e b**.

For Danmarks Vedkommende findes disse Volde kun bevarede til vor Tid i Jylland.

Hvornår de er opførte, og den nærmere Årsag til deres Opførelse, er man på det nuværende Tidspunkt ikke i Stand til at sige noget bestemt om. Måske vidtløftige Gravninger og indgående arkæologiske og geologiske Undersøgelser kan kaste Lys over disse dunkle Spørgsmål.

I Tidens Løb har man haft forskellige Meninger om disse Oldtidsbefæstninger, hvilke er **R a m m e d i g e**, **D a n d i g e t**, **B a r d e d i g e t**, (**T r æ l d i g e t**), **O l l e m e s d i g e** samt nogle middelalderlige Vejspærringer: **M a r g r e t h e d i g e t**, **K o n g s n a p d i g e t**, **F a n d e n s D i g e** o. fl.

Første Gang, disse Langvolde Nord for Danevirke bliver Genstand for en nærmere Drøftelse, er i 1840, da **W o r s a a e** fremsætter sine Meninger¹⁾ om det såkaldte **T r æ l d i g e** i **A n s t H e r r e d**.

---

¹⁾ AnO. 1840—41, 162 f.

Han får ved Samtale med Egnens Befolkning Oplysning om dette Diges Længde, som angaves at være ca. $3\frac{1}{2}$ Mil. Videre slutter Worsaae deraf, at Trældiget kunde stå i Forbindelse med Margrethediget, „der forener Gudenaes og Skjernaes Kilder, maaskee ogsaa med „Fandens Dige“ i Ikast Sogn og med „Ramme Dige“ i Ramme Sogn og mod Sønden med det bekjendte Olgers Dige i det Slesvigske, der har samme Retning som Trældiget, nemlig Nordvest til Sydost“. Worsaae slutter endvidere, at hvis det kunde lykkes at finde en sådan udstrakt Befæstning op igennem Jylland, vilde dette måske give Werlauff Ret i hans Fortolkning af den byzantinske Historieskriver Procops Beretning om Øen Brittia, som Werlauff mener skal være Jylland²⁾. Procop meddeler nemlig, at Øen Brittia er delt i to Dele „af hvilke den østlige er frugtbar, medens derimod den vestlige er ufrugtbar og opfyldt med Slanger og allehaande giftige Dyr“.

Senere gør Fr. Klee sig til Talsmand for samme Tanke i sin originale, men dristige Bog: Steen-, Bronze- og Jernculturens Minder 1854, 61 f. Olf Nielsen fremsætter 1867 den rigtigere Mening, at „Folkevoldene“ har været Grænseskel, vistnok fra „Broncefolket“s Tid, mellem Smårigerne³⁾. En Opfattelse, der ikke afviger meget fra Worsaaes og Klees fremsættes af Søren Alkjær sig i hans ligeledes dristige, men højst interessante Afhandling om Vore Folkevælde med særligt Hensyn til Trældiget⁴⁾.

Disse Opfattelser om sammenhængende forhistoriske

²⁾ Forsøg til at oplyse og forklare Procops Efterretninger om de nordiske Lande, 5, 15. Smlgn. Trap 2. Udg. VI, 516 f.

³⁾ Sysseinddelingen i Danmark, 7.

⁴⁾ Fra Ribe Amt 1920, 268 ff.

Fæstningsværn, der populært kaldes „Folkevolde“, da de må være opførte i Anledning af Folkekampe mellem Oldtidens jyske Stammer, deles derimod ikke af moderne Arkæologer som f. Ex. S o p h u s M ü l l e r⁵⁾ og H a n s K j æ r⁶⁾. Det viser sig nemlig, at disse forhistoriske Langvolde („Folkevolde“) og de senere Vejspærringer, som tidligere sattes i Alder med Folkevoldene, er i s o l e r e d e F æ n o m e n e r.

De er opførte på et os ukendt Tidspunkt, af den ene Stamme til Forsvar mod den anden.

Ikke alene i Jylland kendes disse Oldtidsbefæstninger. Her skal blot nævnes K e j s e r H a d r i a n s, A n t o n i n u s P i u s og S e v e r u s' Langvolde i England. Endvidere den angelsachsiske Kong O f f a af Mercias (758—796) Jordvolde fra Munden af Wye til Munden af Dee, for derved at adskille Wales fra det angelsachsiske England⁷⁾.

D a n e v i r k e er en sådan Folkevold, der danner Skel og Værn mellem to Folk. Måske dens Forbilleder har været engelske Volde; dog vel snarest de jyske Volde som Ollemesdige, Rammedige o. fl.

I den følgende Oversigt skal jeg søge så kort som muligt at samle, hvad man indtil nu veed om de forannævnte Befæstninger ø: „Folkevolde“. Enkelte nye Synspunkter, som jeg ikke hidtil har set på Tryk, angående Voldenes mere lokale Opgaver samt et Par sproglige Supplemen ter, vil forefindes. Det bør med det samme bemærkes, at der til de to nordligste Volde, Rammedige og Dandiget, knytter sig Sagn om A m l e d og K o n g D a n. Måske Minder om disse Sagnkongers

⁵⁾ Vor Oldtid 1897, 631 f.

⁶⁾ Daniel Bruun: Danmark I, 283 f.

⁷⁾ Vilh. la Cour: Danevirke, 60. Smågn. Vor Oldtids Bibliografi, 706. XII.

Kampe for at erhverve sig Herskerretten over de indfødte Jyder eller over Nabostammer? Om end dette ikke er rigtigt, kan man ikke helt ignorere Folkesagnets Forbindelse mellem nævnte Volde og Sagnkonger.

Rammedige (Ramme Sogn, Vandfuld Herred) findes Nordøst for Vejen fra Ramme til Dybe ind over Markerne i Ramme Sogn. På hele Strækningen Syd for denne Vej danner Diget Skel mellem Ramme og Dybe Sogne. Strækningen Nord for omtalte Vej ender brat, uden at der er Spor af nogen tidligere Fortsættelse. På den nordlige Halvdel af denne Strækning har Diget en Grav foran mod Øst; den sydlige Halvdel af denne Strækning har kun meget svage Spor af en tidligere Grav. Syd for Vejen er den bedst bevarede Strækning, hvoraf ca. 117 Meter⁸⁾ er fredlyst. Såvel Volden, som Graven mod Øst, syntes 1893 endnu at have deres oprindelige Dimensioner. Volden begynder derefter at være en Del beskadiget, ligesom Graven også aftager i Dybde. Efterhånden aftager såvel Volden som Graven i Størrelse og på en længere Strækning var i 1893 kun svage Spor af Grav. Efter at Volden har gjort en lille Bøjning, forsvinder ethvert Spor af Grav. Volden, der efterhånden er blevet meget lav, går her igennem smalle Engstrækninger. På den sidste Engstrækning er kun en almindelig Jordvold med en Grøft mod Vest, der må hidrøre fra en temmelig ny Tid; ialtfald har en Omdannelse fundet Sted⁹⁾.

Rammedige er ialt ca. 1080 Meter langt, 1,5 Meter højt og ca. 6½ Meter bredt ved Foden. Graven ca. 4½ Meter bred og ca. 1¼ Meter dyb. Det fredlyste Stykke af Diget er det mindst medtagne, og det har vel også altid været det betydeligste. Det nordligste

⁸⁾ Målene er omregnet til Metermålet.

⁹⁾ A. P. Madsens Indb. til Nationalmuseet 1893.

Stykke af Diget, der går ind i Ramme Sogn, er 400 Meter langt, og derpå er anlagt en Landevej, men Graven Øst derfor var ganske tydelig ca. 1894. Digets oprindelige Længde bliver omkring en Fjerdingvej¹⁰⁾.

Sydligst i Sognet findes en anden betydelig Vold, der går fra Nord til Syd, er henved ca. 140 Meter lang og på det betydeligste Stykke 7—8 Meter bred i Bunden. Den fortsættes mod Syd i et svært Skeldige, der skal kunne spores ind i Bøvling Sogn¹¹⁾.

Rammedige kan godt have været Forbilledet for Godfreds Vold ved Danevirke. Den bærer Oldtidens Præg. Det kan vel ikke afgøres, hvornår Rammedige er rejst, men det bliver nok i en temmelig tidlig Tid. Rammedige har været en Vejspærring på den mægtige Oldtidsvej, som førte inde fra Jylland ud til Havet — til F e r r i n g, Oldtidens Udfartssted fra Midtjylland over Havet¹²⁾.

Sophus Müller har først gjort opmærksom på det imponerende Vejnet fra Sten- og Bronzealderen, der endnu kan følges „fra Vesterhavet syd for Bovbjerg“ — „en ca. 14 Mil lang Vei ind i Landet“¹³⁾. Langs denne Oldtidsvej fandtes (og findes) Gravhøje. „Vistnok findes der i disse Egne ikke faa „Diger“ med særlige Navne og andre lave Volde, der ere navnløse; men de ere stedse uden Forbindelse med Gravhøiene, for en Del just paa Steder, hvor Høiene ganske mangle. Overhovedet er der intet, som siger, at de gaa tilbage

¹⁰⁾ Oluf Nielsen: Skodborg og Vandfuld Herreder 1894, 489 f. Trap 2. Udg. VI, 332. Trap 3. Udg. V, 511. Fra Ribe Amt 1920, 270. Daniel Bruun: Danmark I, 283, III, 420. Smlgn. Sophus Müller: Vor Oldtid, 631. E. T. Kristensen: Danske Sagn IV, Nr. 214. Vilh. la Cour: Danevirke, 60. Artikler om Rammedige, se Heilskovs Provinstopografi, 375.

¹¹⁾ O. Nielsen l. c., 490. Trap 3. Udg. V, 511.

¹²⁾ Vilh. la Cour i Fortid og Nutid IV B. 1—3 H., 63 ff.

¹³⁾ Aarbøger 1904, 49.

til Oldtiden. — Kun „Rammedige“ i Ramme Sogn kunde synes at danne en Undtagelse¹⁴⁾. Tæt bagved og beskyttet af Volden ligger en prægtig Højgruppe ved Herup, og andre Høje findes umiddelbart mod Øst. „Der er altsaa her en nøie Forbindelse mellem Gravhøje og Jordværn; men efter Forholdene er det ret klart, at Volden senere er trukken mellem Høiene. Der var god Anledning hertil, idet den saaledes overskar og spærrede den Veilinie, der i Oldtiden førte gennem denne Passage og mellem Høiene. Benyttelsen af Veien er da fortsat i historisk Tid, ligesom der endnu gaaer Vei paa dette Sted¹⁵⁾.

Graven Øst for Diget foranledigede Oluf Nielsen til at udtale den Mening, at hvis Rammedige var opkastet til Forsvar, var det snarest anlagt af Folk, der boede Vest derfor, da Grøften jo er Øst for Diget¹⁶⁾.

Vilh. la Cour mener, at „Graven“ næppe er noget egentlig tilsigtet Led i Forsvaret, men skyldes kun, at Jorden til Diget er taget herfra¹⁷⁾.

Selvom la Cours Mening sikkert er den rigtige, behøver der intet at være til Hinder for, at Rammedige er opkastet af vestboende Folk mod Fjender inde fra Landet, men derom kan selvfølgelig intet bestemt siges. Ihvertfald har Diget været et godt Forsvarsværn for den Stamme, der har boet Vest for det. Diget, der i Oldtiden sikkert har været længere, har ved begge Ender været støttet af Småsumpe. Navnene R a m m e og D y b e vidner også om E n g og D y n d. Da R a m betyder E n g, har Byen Ramme (Navnet overført på Diget) altså Navn efter de Engdrag, som Ramme Å

¹⁴⁾ Sophus Müller l. c., 61 f.

¹⁵⁾ Sophus Müller l. c., 62.

¹⁶⁾ O. Nielsen l. c., 490.

¹⁷⁾ Danevirke, 60.

fremkalder. Dybe hed 1340 Dybek. Dy [døj'] betyder D y n d. Sognet har altså Navn efter den lille Bæk, som går tæt forbi Kirken.

Disse to Tydninger efter Oluf Nielsen¹⁸⁾ må vel ansees for rigtige¹⁹⁾.

Rammedige har krydset Vejforbindelsen med „Havboerne“ og Folk inde fra Landet. Efter Sophus Müllers foranstående Udtalelse at dømme, er Volden betydelig yngre end Gravhøjene. Den er trukket hen imellem disse.

Vilhelm la Cour har i sin Afhandling: Oldtidsveje og Stednavne²⁰⁾ udførligt omtalt Ferring som den forannævnte 14 Mil lange Oldtidsvejs Endepunkt ved Kysten, hvorfra der finder Udfart Sted over Havet.

Muligvis er det for dristigt at antage, at der har været en Havn (naturlig eller kunstig) ved Ferring. Man kunde tænke sig, at vi over Harboøre—Engbjerg—Ferring har haft et Udløb til Havet fra Limfjorden, der kunde benyttes som Tilflugtssted (Havn).

Denne sidstnævnte Hypotese bør man vist tage Hensyn til også²¹⁾.

Ialfald har Havnen (eller Tilflugtsstedet) sikkert givet Anledning til Kampe. Den Stamme, som besad Havnen, var Egnens Hersker. Det er da næppe nogen helt fantastisk Hypotese, når jeg udtaler den Mening, at Rammedige er opkastet som Værn af de vestligstboende Folk imod Østforboende erobningslystne Stammer.

¹⁸⁾ l. c., 489, 471.

¹⁹⁾ Jfr. dog Svend Aakjærs Undersøgelse af „Rand“ i Danske Studier 1922, 36.

²⁰⁾ Fortid og Nutid IV, 1—3 H., 63 ff.

²¹⁾ Det er en privat Bemærkning af C. Klitgaard, som jeg her tillader mig at fremsætte.

Rammedige er måske et direkte Minde om Oldtidskampe mellem Haruderne og en anden Stamme — eller måske mellem Haruderne indbyrdes?

Folketsagnet forsøger også at forklare Rammediges Historie. Efter dette skal Rammedige være kastet op på een Nat som Værn mod indtrængende Fjender (Englændere). Der kom nu til et voldsomt Slag mellem Englænderne og Danskerne. Englænderne vandt Slaget, overmåde mange faldt på begge Sider. De faldne blev begravede i de mange Høje på begge Sider af Diget. En engelsk Prins (Amlet, Angel?) faldt i Slaget og ligger begravet i een af Højene Vest for Volden, der siden kaldes den engelske Prinses Høj. Englænderne angreb imidlertid atter den danske Hær, der nu havde fået Forstærkning. Danskerne sejrede, alle Englænderne blev nedhuggede. Dette Slag stod længere inde i Landet ved et stort Kjær eller en Mose, der endnu hedder A n g l a n d s eller E n g l a n d s Mose²²⁾. De små Jordforhøjninger, Mosen er oversået med, siges at være Englændernes Grave. Denne Mose med Tuerne, som sættes i Forbindelse med Slaget, findes i G u d u m Sogn. Tuerne hedder H o l m g å r d s K n o p p e r og er naturlige Sandflugtsdannelser, omend de har Lighed med Gravhøje²³⁾.

Sagn om en Kong A m l e t, A n g e l, A m l i n g, A m l u n d, der ligger begravet i en Kæmpehøj, faldt i et Slag o. s. v., kendes fra mange forskellige Egne af Jylland²⁴⁾.

Amledsagnet hos Sakse stammer fra Jylland, nær-

²²⁾ E. T. Kristensen: Danske Sagn IV, Nr. 214, J. Flkm. IX. x, 5. Danske Atlas V, 819. Trap 3. Udg. V, 511.

²³⁾ Trap 3. Udg. V, 495.

²⁴⁾ E. T. Kristensen: Danske Sagn IV, Nr. 24—30. Smlgn. E. T. Kr. i Randers Dgbl. Nr. 227 (1893).

mest Nordvestjylland²⁵). Kanske vi i Amledsagnene hos E. T. Kristensen har de sidste direkte Fortællinger om en Stammekamp for Årtusinder siden ved Rammediget. Det skulde være sært, om der ikke ligger noget virkeligt historisk til Grund for Amleds Tilknnytning til dette Sted. Sagnet om Englændernes Nederlag er en folkelig Forklaring af Stednavnet Anglands eller Englands Mose. Navnene Angland og England er snarest fremkommet ved Analogi med England. Oprindeligt har vi vel her haft et Stednavn afledt af Amled eller Ign.

D a n d i g e t (A s f æ r g Sogn, N ø r h a l d Herred) begynder på Bakkeskråningen Øst for Kåtbæk ved Gamle Purhus og går herfra i en Længde af lidt over 1250 Meter indtil Vejen fra Asferg til Ejstrup. Diget gennemskæres 310 Meter fra Sydøst af Vejen fra Gamle Purhus til Ejstrup og ca. 470 Meter længere fremme mod Nordøst af en Vej, der fra Hovedlandevejen fører Nord på til Ejstrup. Diget er medtaget, men var 1894 imod Sydøst knap 2 Meter højt, mod Nordvest 1,15 Meter højt. Tværmålet skulde oprindeligt have været ca. 9 Meter mod Syd-Nord med en jævn, flad Skråning mod Sydvest²⁶).

Hvornår Dandiget er opkastet, og af hvilken Grund, kan man vel ikke med Bestemthed sige noget om. Stednavne og Folkeminder kan dog måske lede lidt ind på Sporet.

N a v n e t Dandige må afgjort være et Lån fra Viborg-Randers Egnens mange Sagn om Kong Dan.

²⁵) Axel Olrik: Kilderne til Saksens Oldhistorie II, 158 ff. Smlgn. Folkevisen: „Kongens Søn af Engeland“, Dg. K. F. Nr. 157.

²⁶) A. P. Madsens Indb. til Nationalmuseet ¹⁰/₉ 1894. Trap 3. Udg. IV, 879. Sophus Müller: Vor Oldtid, 631. Smlgn. Trap 2. Udg. V, 556. Fra Ribe Amt 1920, 270. K. C. Uldall: Turistforeningens Årbog 1924, 38.

Denne Egn har nemlig en Forkærlighed for Sagntypen om en Konge, Dan eller Skjold, der skal være lagt i Høj sammen med sin Hest. Axel Olrik har undersøgt Spørgsmålet om Kong Dan og Stedsagnene, som knytter sig til denne Egn²⁷). Olrik har dog ikke omtalt Dandiget, men en Forbindelse mellem Sagnene og dette er åbenbar.

Gudmund Schütte fremsætter den Tanke, at Dandiget har været et Fæstningsværk opkastet mellem de skjoldungdanske Indflyttere og de indfødte Jyder²⁸). Disse „skjoldungdanske Indflyttere“ skal være Erobrerne af Jylland, der udgik fra Sjælland. Deres Område er —lev-Byerne. G. Schütte støtter H. V. Clausens Hypotese²⁹) ved at finde et etnologisk Skel Nord og Syd for Himmerlands „strategiske Grænse“ mod Syd. Nordenfor har vi Levbosættelse, ingen Indbyggernavne på —i n g, efterhængt Artikel fuldt gennemført; Syd eller Øst for den har vi Ingbosættelse og Indbyggernavne på —i n g³⁰).

Lev-Navnene Nord og Øst for Dandiget er T ø r s l e v, B r e m s l e v, O p l e v, V i n d e l e v, F a l s l e v, E n s l e v, G e r l e v, T ø r s l e v³¹).

I Folkevandringstiden var Skalsådal en et ufremkommeligt Morads, så Dandiget (måske i Forbindelse med en anden Jordvold på Nørbeks Hede D o s s e t)³²) har kunnet danne en vigtig Forsvarsvold på Himmerlands Sydgrænse.

²⁷) Danmarks Heltedigtning II, 232 ff., med mange Henvisninger. Smlgn. Danske Atlas IV, 403. Fr. Klee: Steen-, Bronze- og Jernalderkulturens Minder 1854, 62. Danske Sagn IV, Nr. 185, 211, 212.

²⁸) Artikelbrug (vgl. da. Vdsk. Slsk. Hist. filol. Medd. VII, 2 1922), 167.

²⁹) Arbøger 1916, særligt S. 62 ff. Se Kort Nr. VIII.

³⁰) Artikelbrug, 167.

³¹) Efter H. V. Clausens Kort VIII.

³²) E. T. Kristensen: Danske Sagn IV A, Nr. 88.

Hvorvidt H. V. Clausens og G. Schüttes Hypoteser i Realiteten er rigtige, tør jeg ikke have nogen bestemt Mening om, men megen Sandsynlighed for deres Rigtighed synes der mig at være i dette Tilfælde.

Dandiget må temmelig sikkert have ydet Værn mod en frembrydende Stamme. Det vil da være mest rimeligt at antage, at den Stamme, hvis Invasion har bragt Ufred med sig, er Årsag til Dandigets Rejsning. Muligvis var den indtrængende Stamme Østdaner („skjoldungdanske Indflyttere“; „—lev-Folket“), der har kæmpet med den indfødte Stamme *A m b r o n e r*? [?]³³), muligvis har det været Cimbrerstammen, som her har mødt Modstand for sin Ekspansionslyst. (?)

B a r d e d i g e (V o r g o d Sogn, H a m m e r u m Herred) findes Øst for Barde, 750 Meter Nordvest for hvor Abild Å forener sig med Vorgod Å. 1894, da A. P. Madsen opmålte Diget, var det ialt 636 Meter langt, fra 3,4—4,9 Meter i Tværmål, og havde en Højde af fra 0,8—1,5 Meter og med en fra 1—1,5 Meter flad Krone ovenpå. Diget støder mod Sydvest til Abild Å og går herfra i en Længde af 172 Meter mod Nordøst, går derefter mod Nord—Nordøst, indtil det støder til Vorgod Å. Omtrent midt på gennemskæres Diget af een fra Barde kommende Markvej, der fører ud til en fremskydende Odde mellem de nævnte Åer³⁴).

I Trap og Daniel Bruuns Danmark III, 420 meddeles, at Bardedige vistnok er et Forsvarsværn fra Oldtidens Slutning eller den tidlige Middelalder.

Det kan nævnes, at der i *S t o r h ø j*, ca. 300 Alen Vest for den nordlige Del af Diget i 1882 gjordes et

³³) Smlgn. Kortet S. 24 i Vilh. la Cours Gesch. d. schlesw. Volkes I.

³⁴) A. P. Madsens Indb. til Nationalmuseet d. 9/6 1894. Smlgn. Trap 3. Udg. V, 617. Fra Ribe Amt 1920, 270. Sophus Müller: Vor Oldtid, 631.

værdifuldt Fund fra den ældre Bronzealder: en velbevaret Egekiste, hvori Guldring, Sværdskede, Træskåle m. m. fandtes³⁵⁾.

Omegnens Stednavne vidner også om, at denne Egn er blevet bebygget i en ret tidlig Tid. Navne som Herborg, Assing, Timring, Sæding, S. Felding, Nøvling, Sinding, Vilbjerg hører til det ældste Navnelag. Langs Vorgod Å, en Gren af Skjern Å, ligger Byerne: N. Vium og Vorgod, der indeholder et sakralt Navneled. (Længere mod Øst Herring, der muligvis også er et Helligdomsnavn.) Af Marknavnene i Egnen omkring N. Vium og Vorgod er adskillige Sakralnavne³⁶⁾. (Gildehøj i Vorgod Sogn er sikkert en gammel Helligdomshøj.) Det er givet, at der i Egnen langs Vorgod har været en temmelig udstrakt Bebyggelse i Oldtiden. Man kan vel med nogen Grund antage, at der indenfor denne „Bygd“ er opstået Stridigheder om Egnsherredømmet, hvorfor den ene af Parterne har opkastet Bardediget som Forsvarsværn. I Hjørnet mellem Åerne har man haft en god Plads til at anlægge en Fæstning. I Ryggen var man beskyttet af Åerne, og foran har det opkastede Dige været et Værn mod Angriberne. Trekanten mellem Diget og Åerne må sikkert efter Datidens Forhold have været en vanskelig indtagelig Fæstning. Hvis det fremførte er rigtigt, må man hælde til den Anskuelse, at Bardediget er opkastet af sydligboende Folk mod en nordfra kommende Angrebshær. På hvilken Tid Bardediget er opført, vil man vist vanskeligt kunne sige noget nærmere om, men Tiden mellem Oldtid og Middelalder er vel den mest sandsynlige.

Navnet Bardes Betydning må her være Brem,

³⁵⁾ V. Boye: Egekistefund, 38.

³⁶⁾ Meddelt mig af cand. mag. Svend Aakjær.

Bred, Rand eller Kant³⁷⁾, altså noget, der „hæver sig frem“, „er særdeles synligt“; derfra i overført Betydning: noget „man skal udenom“ eller „kæmpe sig igennem“. På Nysislandsk betyder bard en Ås, Jordvold eller Ujævnhed i Terrænet.

Indirekte indeholder Navnet Barde da en Betydning, der vidner om Kamp.

Landsbynavnet Barde er sikkert yngre end Digets Navn og overført fra dette.

Olmersdige eller Ollemesvold (Tinglev Sogn, Slogs Herred) beskrives af J. N. Schmidt 1849 således:

„2854 Skridt fra Degneboligen i Tinglev ligger ved Flensborgvejen en Smedie, og 156 Skridt videre overskjæres Vejen af Olgerdige. Vejens Retning er N. V.—S. Ø., Digets N. $7\frac{1}{2}^{\circ}$ Ø.—S. $7\frac{1}{2}^{\circ}$ V. Paa 30 Skridt ved Veiens N. Ø. Side er samme ødelagt, derpaa 80 Skridt langt, indtil en Mosevei, vel vedligeholdt. Her ender den ved Mosen, men spores endnu 60 Skridt videre i Retningen lige mod N., hvorpaa den taber sig aldeles. Ved Veiens S. V. Side begynder den umiddelbart og har i en Længde af 580 Skridt, hvor den gaaer over Hedeland, den angivne Høide og Brede³⁸⁾, kun paa en Længde af 10 Skridt mangler Volden, Graven derimod findes. Derefter spores Graven endnu over Agerland i en Længde af 208 Skridt, lige indtil de bløde Enge ved Bjendrupaaen tæt Ø. for Gaardeby³⁹⁾).

Denne Beskrivelse er den grundigste, der findes om

³⁷⁾ Fritznens Ordbog; jfr. Svend Aakjær, Danske Studier 1922, 35 f.

³⁸⁾ nemlig „15 Fod bred og 4 Fod høi“. Graven foran Volden „er 10 Fod bred og 3 Fod dyb“. Antiq. Tdskr. 1846—48, 55 (J. N. Schmidt).

³⁹⁾ Antiq. Tdskr. 1849—51, 55.

Olmersdige fra ældre Tid — og fra Nutiden kan en sådan ikke fremskaffes, da Diget nu omtrent er jævnet med Jorden på Grund af Jærnbaneanlæg.

Spørgsmålet om Olmerdigets Opgave har adskillige Gange været drøftet. Nicolai Outzen antog, at Diget var opkastet som et Værn mod Friserne⁴⁰). Denne Antagelse forkastes allerede 1846 af J. N. Schmidt⁴¹), med Tilslutning senere af Trap⁴²). 1914 omtaler Sophus Müller „Olgerdiget“ ganske kort i sin store Afhandling om Sønderjyllands Bronzealder, hvor Volden nævnes som „en Forsvarsvold vendt imod Syd, som adskillige lignende findes paa den jyske Halvø, et bestemt Vidnesbyrd om, at der her i den ældre Middelalder gik en Hovedvei.“⁴³)

Det sidste Ord, der hidtil er sagt om Olmersdigets Betydning, er af Vilhelm la Cour, som kommer til det Resultat, at Diget afslutter nøje den jyske Besiddelse mod Syd, og spærrer Vejen mellem Jyder og Angler. Hvad Danevirke i en senere Tid var imellem Danskere og Tyskere, måtte Olmersdiget mange Århundreder i Forvejen have været mellem de stridende Småstammer Angler og Jyder⁴⁴). Denne Forklaring af Vilh. la Cour må ansees for rigtig. Olmersdiget er foreløbig den eneste af de jyske forhistoriske Langvolde, hvis Anlæg man med Sikkerhed kan begrunde.

N a v n e t Olmersdige eller Ollemesvold kan der være Grund til at dvæle lidt ved. I Almindelighed er Volden bleven kaldt „Holger Danskes Dige“ eller

⁴⁰) Die dänische Sprache im Schleswigschen, 1819, 18.

⁴¹) Antiq. Tdskr. 1846—48, 274 ff.

⁴²) Trap 1. Udg. 1864 (Slesvig, 161) refererer Schmidts Anskuelse. Smlgn. Worsaae i AnO 1840—41, 163; S. Alkærsig: Fra Ribe Amt 1920, 269.

⁴³) Årbøger 1914, 216.

⁴⁴) Geschichte des schleswigschen Volkes I 1923, 56.

„Olger Danskes Dige“, sandsynligvis for at betegne dens Ælde⁴⁵). J. N. Schmidt meddeler, at Beboerne både Øst og Vest for Volden fortæller, at den er bygget „mod Fjenderne i Ufredstid“. Schmidts Meddeler havde dog også hørt Navnet Ollemesvold. N. Outzen forkaster 1819 Olgersdige-Navnet og tolker det af Ordet Ealgiön: „beskytte“ (ø: Land og Folk) > Ealgorø: Schutz, Værn.

Denne Tydning er dog næppe rigtig. Derimod indgår meget hyppigt som Led i sønderjyske Marknavne Ordet Oldemor (= Bedstemor), f. Eks. Oldemorstoft, Oldemorsvej o. s. v. i Betydningen den gamle Tof t, Vej⁴⁶). Det er sikkert dette Ord, som findes i Olmersdige, der da får Betydningen den gamle Vold, det gamle Dige. Denne Betydning stemmer også overens med sønderjysk Udtale af Oldemor [’olmo].

Trældiget (Anst Sogn, Anst Herred) er der allerede en hel Literatur om⁴⁷). 1638 nævner Præsten i Skanderup Sogn en „gammel steenrøggell, som løber offuer Lunderskoff, Skandrup og Hiardrup marck“. Denne Stenrøggel er sikkert identisk med en vejagtig Højning tæt Syd for Nagbøl Mose i Vamdrup Sogn, og har næppe noget med „Trældiget“ at gøre⁴⁸). Det

⁴⁵) Således i Danske Atlas VII, 302, og senere hos Worsaae og J. N. Schmidt ovf. anf. St.

⁴⁶) Meddelt mig af cand. mag. Svend Aakjær.

⁴⁷) I Fra Ribe Amt 1923, 82 ff. har jeg gjort Rede for de tidligere Opfattelser af Trældiget, hvorefter jeg vender mig polemisk mod disse samt fremsætter nogle nye Synspunkter. Egnens Bebyggelsesforhold i Oldtiden og den tidligere Middelalder taler afgjort imod, at der i denne Egn har været en forhistorisk Langvold på en Længde af over 3 Mil. Sophus Müller har ved Undersøgelse af de Steder, hvor Trældiget angaves at have været, udfra et arkæologisk Synspunkt påvist det samme 1903. Hans Resultater er først offentliggjorte i min Afhandling.

⁴⁸) Beskrevet i Fra Ribe Amt 1924, 218.

ældste skriftlige Vidnesbyrd om dette findes i en Præsteindberetning fra Præsten i Anst 1766⁴⁹⁾. Det er antagelig Resterne af det i 1766 omtalte Dige, Sophus Müller har fundet 1903 og nøje beskrevet i sin Indberetning til Nationalmuseet⁵⁰⁾. Han kommer til det Resultat, at Diget fra 1766 (beskrevet af Worsaae 1840) må være et almindeligt Skeldige. Imellem Jordrup By og Veerst Skov, et Par Mil mod Nordvest, findes en langagtig Forhøjning i Jordsmonnet, som man også har ment var et Stykke af Trældiget (derfor den fantastiske Længde), men Sophus Müller anser det for givet, at denne Forhøjning er Rester af en Middelaldervej (hvad Forhøjningen ved Nagbøl Mose sikkert er). Mon det ikke blot er en naturlig Hævning i Jordsmonnet? Jeg synes, det er så. Geologerne må vel kunne afgøre Spørgsmålet.

Alt tyder på, at „Trældiget“ er Resterne af een eller flere Middelalderveje. Det er meget sandsynligt, at der engang har været direkte Forbindelse mellem Vejen ved Nagbøl Mose og — eventuelle — Vejstrækninger oppe Nordvest for Anst.

Navnet Trældige er afledt af en naturlig Ujævnhed: en Forhøjning med „Grave“ omkring i Veerst Skov, der hedder Trælborg. Stedets Udseende har forårsaget, at Befolkningen har ment det var Resterne af en gammel Borg. Flere Sagn knytter sig hertil⁵¹⁾. Jordhøjningen mellem Jordrup og Veerst Skov hedder „Trælleborgvejen“. Bønderne har vel ment, at det var en Vej, der havde ført fra Jordrup til „Trælleborgen“. Adskillige Steder i Danmark — og også i Sverig — kendes Navnet Trælleborg på lignende vold-

⁴⁹⁾ Trykt i Fra Ribe Amt 1923, 82.

⁵⁰⁾ Refereret i Fra Ribe Amt 1923, 90 f.

⁵¹⁾ Fra Ribe Amt 1923, 85.

agtige Jordformationer⁵²). Det er ganske givet, at det er fra denne „Trælleborg“ hele Historien om Trældiget er opstået. Folkefantasier har haft let ved at sætte Trælborg samt nogle Vejstykker og Jordhøjninger i Forbindelse med hverandre og deraf skabe en forhistorisk Folkevold. For Fremtiden må „Trældiget“ udgå af Drøftelsen om Folkevolde.

Foruden de forannævnte Diger eller Volde, som med Undtagelse af Trældiget, hidrører fra Oldtiden, findes der endnu en Del Befæstningsværker af lignende Karakter, men de er alligevel langt yngre. Det er Vejspæringer fra den tidligere Middelalder. Her skal nævnes sådanne fra Jylland, hvorfra Meddelelser om dem haves.

Kongsnapsdiget, [Kong Knaps Dige, Valdemarsdiget] (Torning Sogn, Lysgård Herred), strækker sig tværs over et Dalstrøg, og er vistnok fra den ældste Middelalder; måske opkastet for at dække Overgangen over den Nord for løbende Haller Å⁵³).

Margrethediget (Ø. Nykirke Sogn, Nørvang Herred) har spærret Vejen fra Kolding til Viborg. Diget løber tværs over en Lavning og støtter sig til Højdedragene på Siderne⁵⁴).

Fandens Dige eller Trældiget (Ikast Sogn, Hammerum Herred) er der kun ubetydelige Rester af tilbage. Muligvis en gammel Vejspærring⁵⁵).

⁵²) I Namn och Bygd 1918, 91 f. har Alexander Bugge givet en Oversigt over „Trælborge“ i Danmark (efter Trap). Alex. Bugge gør i en indgående Undersøgelse Rede for Navnet Trælleborg, som han påviser, er en folkeetymologisk Oversættelse af et „Slavernes Borg“. 1268 nævnes nemlig en By i Sydrusland: Dhrelleborch, en nedertysk Omskrivelse af gl. sv. Þrælaborg, „Trællenes eller Slavernes Borg“. Smlgn. Fra Ribe Amt 1923, 92 f.

⁵³) Trap 3. Udg. IV, 750. Smlgn. Daniel Bruuns Danmark I, 283.

⁵⁴) Trap 3. Udg. V, 370. Daniel Bruuns Danmark I, 340, IV, 227.

⁵⁵) Trap 3. Udg. V, 565. D. Br.: Danmark I, 284, III, 220, 420, 465. Fra Ribe Amt 1920, 270. H. P. Hansen: Fandens Dige: Herning Avis 29/6, 27/6, 30/6 1924.

Molles Dige fandtes på Frejlev Hede (Hornum Herred) og skal have været over en halv Mil lang. Sagnet siger, at her skal have stået et Slag engang⁵⁶).

Trediget eller Trevolden (Gassum Sogn, Nørhald Herred) er en tredobbelt Dige- eller Vejstrækning, hvoraf den østlige Del er højest, der findes på Strækningen mellem Haldkjær og Glovdal. Et lille Stykke er fredet. Det er vistnok en Vejspærring fra den tidligere Middelalder⁵⁷).

Kampdiget (Grimstrup Sogn, Skads Herred) går i Retning Syd—Nord. Det forsvinder i dyrket Mark. Engang skal her have stået et Slag⁵⁸).

Endvidere kan nævnes Kløndtholmsdiget ved Understed (Dronninglund Herred); Mælport i Ø. Han Herred fra Endelev til Birkelse Vejen og derfra halvvejs til Åalborg-Thisted Vejen. Dankirke Syd for Vester Vedsted (Ribe Herred).

Alle disse Langvoldte fra de forskelligste Tider, hvoraf her blot er nævnt de mest kendte, kunde vel fortjene en grundig Undersøgelse af en Arkæolog. Muligvis kan denne Oversigt dog have Interesse for mere kyndige; dens Fremkomst skyldes i hvert Fald gammel Optagethed af Emnet.

⁵⁶) E. T. Kristensen i Randers Dgbl. 1893, Nr. 227.

⁵⁷) Randers Dgbl. 1893, Nr. 195. Trap 3. Udg. IV, 883.

⁵⁸) Randers Dgbl. 1893, Nr. 195. Danske Sagn III, Nr. 322, 323, 324.